

УДК 346.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.60>

СПОНУКАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ДО СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ: ОКРЕМІ ІНСТРУМЕНТИ

Сошников А.О.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
Державна установа
«Інститут економіко–правових досліджень
імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»,
ORCID: 0000-0003-4998-9713,
e-mail: antonsoshnykov@gmail.com

Сошников А.О. Спонування суб'єктів господарювання до соціально відповідальної поведінки: окремі інструменти.

В статті проаналізовано окремі форми підтримки бізнесу, зокрема, і через грантову підтримку за рахунок публічних коштів.

В умовах постійної нестабільності та невизначеності, бізнес активно шукає альтернативні фінансові ресурси для реалізації своєї діяльності. Одним з таких зовнішніх джерел є залучення коштів державного та місцевого бюджетів. Особливо така підтримка важлива для представників малого та середнього бізнесу. Своєю чергою, держава (через органи влади чи спеціалізовані установи) надаючи фінансову (грантову) підтримку, має право вимагати від цих компаній дотримання правил і виконання додаткових зобов'язань в контексті соціальної поведінки. Констатовано, що наразі держава повноцінно не використовує ці інструментарії.

Враховуючи досить складне становище бізнесу, запропоновано впровадження в Україні змішаної моделі корпоративної соціальної відповідальності, де буде забезпечено принцип добровільності (бізнес буде самостійно приймати рішення дотримуватись високих стандартів соціально відповідальної поведінки й в якій частині), держава буде створювати умови для спонування бізнесу до такої поведінки, а з іншого держава – здійснюватиме більш жорсткіше регулювання окремих видів діяльності.

За результатами дослідження розроблено пропозиції щодо спонування суб'єктів господарювання впроваджувати принципи соціально відповідальної поведінки. Відзначено, що в грантових конкурсах важливе місце займає відповідність потенційного грантоотримувача високим стандартам доброчесної поведінки. Обґрунтована зміна підходів при оцінці проектних заявок заявників-суб'єктів господарювання при проведенні грантових конкурсів.

Доведено, що держава, через систему грантової підтримки повинна надавати пріоритет, а надалі фінансувати тільки проекти бізнесу, який реалізує соціально відповідальну поведінку.

Запропоновано посилення вимог до потенційних грантоотримувачів, яким планується надати підтримку за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів.

Наголошено на доцільності запровадити для отримувачів грантів спеціальний механізм відбору постаначальників та надавачів послуг, який буде враховувати усталену політику доброчесності.

Ключові слова: господарські правовідносини, суб'єкти господарювання, комплаєнс, належна обачність, сталий розвиток, фінансова підтримка, соціально відповідальна поведінка, соціальний вплив, соціальна цінність.

Soshnykov A. Encouraging business entities to engage in socially responsible behaviour: selected instruments.

The article analyses certain forms of business support, including grant support at the expense of public funds.

In the context of constant instability and uncertainty, businesses are actively seeking alternative financial resources to carry out their activities. One of these external sources is the attraction of funds from the state and local budgets. Such support is especially important for small and medium-sized businesses. In its turn, the State (through public authorities or specialised institutions), by providing financial (grant) support, has the right to require these companies to comply with the rules and fulfil additional obligations in the context of social behaviour. It is noted that the State does not currently make full use of these tools.

Given the rather difficult situation of business, the author proposes to introduce a mixed model of corporate social responsibility in Ukraine, where the principle of voluntariness will be ensured (business will independently decide whether and to what extent to adhere to high standards of socially responsible behaviour), the State will create conditions for encouraging business to behave in this way, and on the other hand, the State will carry out stricter regulation of certain types of activities.

Based on the results of the study, proposals have been developed to encourage business entities to implement the principles of socially responsible behaviour. It is noted that in grant competitions, the compliance of a potential grantee with high standards of good conduct is important. The author substantiates a change in approaches to the evaluation of project applications of business entities in grant competitions.

It is proved that the state, through the grant support system, should give priority and further fund only projects of businesses that implement socially responsible behaviour.

It is proposed to tighten the requirements for potential grantees who are to be supported at the expense of state and local budgets.

The author emphasises the expediency of introducing a special mechanism for the selection of suppliers and service providers for grant recipients, which will take into account the established integrity policy.

Key words: business relations, business entities, compliance, due diligence, sustainable development, financial support, socially responsible behavior, social impact, social value.

Постановка проблеми. З кожним роком все більше компаній демонструють соціально відповідальну поведінку, каталізаторами цього виступають, як різні зовнішні події (пандемія COVID-19, повномасштабне вторгнення тощо), так і «переосмислення» своєї ролі. При цьому впроваджують політику соціально відповідальності все ж таки меншість вітчизняних компаній.

В умовах постійної нестабільності та невизначеності, суб'єкти господарювання активно шукають альтернативні фінансові ресурси для реалізації своєї господарської діяльності (через проєктний принцип). Одним з таких зовнішніх джерел є залучення коштів державного та місцевого бюджетів, зокрема, і грантової підтримки. Особливо це набуває актуальності для представників малого та середнього бізнесу, які досить обмежені у власних ресурсах. Своєю чергою, держава (через органи влади чи спеціалізовані установи) надаючи відповідну фінансову підтримку, має право висувати і спеціальні вимоги до цих компаній, зокрема і щодо дотримання правил поведінки і виконання додаткових зобов'язань в контексті соціально відповідальної поведінки. Відзначимо, що держава повноцінно не використовує відповідний інструментарій та не спонукає бізнес розбудовувати відповідні політики.

Стан опрацювання. Державна підтримка суб'єктів господарювання досить ґрунтовно розглядались в наукових працях: Р. Джабраїлова, О. Ліллемяє, О. Богуцької, В. Кмітя, О. Загнітка, О. Щербини, Н. Никитченко, О. Габрись, Я. Петруненко та інших. Грантовій підтримці за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, автори здебільшого почали звертати увагу в останні роки, серед дослідників можна відзначити: М. Кобель-Звір, О. Вовчак, А. Немненко, О. Пересоляк, М. Рудая та інших. Окремим питанням соціально відповідальної поведінки бізнесу присвячені праці В. Устименко, Т. Гудіми, В. Поєдинок, А. Токунової, О. Уварової, М. Саприкіної, О. Амоші, А. Санченко, Ю. Байрактар та інших. Необхідно відзначити, що поза увагою залишається питання спонукання бізнесу до соціально відповідальної поведінки через вже діючі інструменти, як-от фінансування їх господарської діяльності за рахунок бюджетних коштів.

Метою статті є підготовка пропозицій та рекомендацій щодо спонукання суб'єктів господарювання впроваджувати принципи соціально відповідальної поведінки при наданні фінансової підтримки за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів.

Виклад основного матеріалу. Н. Авраменко, В. Лебедченко, Н. Андрусенко відзначають, що зовнішнє залученє фінансування (зокрема, гранти та позики) відіграють значну роль у забезпеченні довгострокового виживання, безперервної діяльності, оновлення та розвитку бізнесу [1]. Дану думку також підтримають М. Кобеля-Звір, О. Вовчак, які підкреслюють, що альтернативні кошти (гранти та кредити), дозволяють забезпечити фінансову стійкість та подолати труднощі підприємців [2]. Таким чином бізнес зацікавлений в отриманні додаткового фінансового ресурсу, особливо коли мова йде про залучення пільгового фінансування чи безповоротної допомоги (кошти не підлягають поверненню).

Останні роки суб'єкти господарювання почали активно використовувати інструменти грантової підтримки з боку держави. Так, за даними Міністерства економіки України, тільки з липня 2022 року по квітень 2024 року держава надала грантів на загальну суму понад 8 млрд грн. на започаткування або подальший розвиток бізнесу [3]. Дослідники підкреслюють, що ці проєкти грантової підтримки бізнесу дозволили, як започаткувати нові бізнеси, так і сприяти появі нових робочих місць; зменшити безробіття; збільшити надходження податків до державного та місцевих бюджетів, збільшити експорт продукції та послуг [4]. А. Добропас та Л. Свистун також звертають увагу, що допомога для бізнесу від державних інституцій не тільки позитивно впливає на сам бізнес, а ще й зумовлює створення нових робочих місць, що дозволяє працевлаштувати більшу кількість громадян [5]. Принагідно відзначимо, що таку грантову підтримку можна розглядати як елемент розв'язання окремих соціальних проблем (наприклад, безробіття, недопущення або подолання дефіциту харчових продуктів тощо).

Окремо розглянемо підтримку бізнесу за галузевим принципом. В. Руденко досить позитивно оцінює і секторальну державну підтримку бізнесу, оскільки, наприклад, суттєва кількість продукції садівництва, як і самі об'єкти садівництва опинилась в окупації чи знаходяться в зоні активних бойових дій. Також вона доходить до висновку, що дана секторальна грантова підтримка дозволяє не тільки підтримати бізнес у цих важких умовах, але і уникнути дефіциту цих товарів та високого зростання цін через імпорт овочів та фруктів [6]. Тобто така секторальна державна підтримка може слугувати інструментом стабілізації ринку продуктів, що особливо є актуальним під час військових дій.

Своєю чергою, О. Добрянський аналізуючи конкурси з забезпечення сталого розвитку територій, вважає, що пріоритетом при виборі проєктів, які будуть профінансовані за рахунок публічних коштів, повинні бути ті проєкти, які здатні забезпечувати розширене відтворення або сприяти йому за допомогою опосередкованого впливу [7]. Даний досвід доцільно використовувати і під час грантової підтримки бізнесу, коли успішні кейси можна масштабувати на інших суб'єктів господарювання і створити передумови для перетворень в галузі, економіці та суспільстві.

Відзначимо, що держава, через свої інструменти впливу, повинна активно закликати, спонукати та заохочувати бізнес розбудовувати соціально відповідального середовища і надавати фінансову підтримку тільки суб'єктам господарювання, які впроваджують принципи соціально відповідальної поведінки [8]. Хоч Концепцією реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р (один з перших нормативно-правових актів у відповідній царині) і визначено, що розвиток соціально відповідального бізнесу є добровільною діяльністю суб'єктів господарської діяльності, яка спрямована на дотримання високих стандартів операційної та виробничої діяльності, соціальних стандартів та якості роботи з персоналом, мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє природне середовище; створення довіри між бізнесом, суспільством і державою; покращення результативності бізнесу та показників прибутковості у довгостроковому періоді [9].

Як показує досвід, соціальна відповідальність корисна, як компаніям, державі, так і суспільству, тому реалізація цільових соціальних проєктів є не менш важливою, ніж відрахування до бюджету на соціальні потреби держави [10]. Тому вбачається доречним збільшувати кількість компаній, які впроваджують ідеї соціально відповідальної поведінки.

А. Антонов наводить декілька моделей корпоративної соціальної відповідальності визначаючи роль держави:

– американська модель (*держава визначає державні механізми та «коридор взаємодії» приватного сектору та суспільства; створює необхідні умови для стимулювання участі бізнесу в розвитку суспільства; бізнес є самостійним при виборі форм та рівня залученості*);

– європейська (континентальна) модель (*держава розробляє ефективні та чіткі механізми стимулювання бізнесу для здійснення внеску в суспільний розвиток; жорстко регулюється комерційним, податковим, трудовим та екологічним законодавством*);

– змішана (*характеризується поєднанням американської та європейської моделі*) [10].

З огляду на досить складне становище українського бізнесу, доречним є впровадження в Україні саме змішаної моделі корпоративної соціальної відповідальності, де і буде забезпечено принцип добровільності (*бізнес буде самостійно приймати рішення дотримуватись соціально відповідальної поведінки і в якій частині*), держава буде створювати умови для спонукання бізнесу до такої поведінки. Також в окремих сферах, держава повинна діяти більш активно (через жорстке регулювання), наприклад, коли мова йде про споживче кредитування через небанківські фінансові організації. Оскільки окремі фізичні особи можуть використовувати цей інструмент фінансової підтримки для участі в азартних іграх (онлайн казино тощо), а відповідні організації можуть зловживати становищем цих осіб, особливо коли вони мають розлади (наприклад, лудомани). Завдання держави, через відповідного регулятора, посилити контроль та не допустити можливі зловживання, як громадян, так і бізнесу [11].

Повертаючись до грантової підтримки бізнесу з боку держави, відзначимо, що важливе місце займає відповідність потенційного грантоотримувача високим стандартам доброчесної поведінки. Держава повинна бути впевнена, що грант за рахунок бюджетних коштів отримає компанія, яка має добру ділову репутацію і ця підтримка не зашкодить публічним інтересам. Переважно на першому етапі оцінюється саме суб'єкт господарювання. Так, пунктом 19 Порядку надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738 встановлено, що перевірка ділової репутації компаній проводиться за критеріями, визначеними Міністерством економіки України, зокрема: корупційні дії; наявність судових справ, зокрема кримінальних проваджень, у яких отримувач є обвинуваченим, підозрюваним або засудженим; відкриті виконавчі провадження, у яких отримувач є боржником; перебування особи у процесі провадження у справі про банкрутство; наявність податкового боргу; провадження видів діяльності, передбачених цим Порядком, зокрема шляхом перевірки наявності відповідних дозвільних документів та ліцензій; арешт майна; шахрайство; санкційні списки [12]. Відповідно до Порядку проведення оцінювання заяв, критерії оцінювання та необхідна кількість балів (оцінки) для прийняття Державним центром зайнятості рішень про надання мікрогрантів/грантів на створення або розвиток власного бізнесу, затвердженого наказом Міністерства економіки України від 06 липня 2022 року № 1969 (у редакції наказу Міністерства економіки України від 24 травня 2023 року № 4021) відповідні критерії перевіряються на основі даних Першого всеукраїнського бюро кредитних історій та аналітичної онлайн-системи YouControl [13]. При перевірці на доброчесність не аналізується попередня та поточна діяльність суб'єкта господарювання в частині дотримання соціально відповідальної поведінки, введення господарської діяльності на тимчасово окупованих територіях чи територіях російської федерації чи Республіки Білорусь, дотримання прав людини тощо. Відсутність такого аналізу може мати негативні наслідки, коли, наприклад, фінансування буде надано компанії, яка системно порушує права людини.

А вже надалі оцінюється сам конкретний проєкт. Згідно до вже названого Порядку встановлені наступні критерії оцінювання бізнес-плану отримувача мікрогранту/гранту: мотивація та реалізація запропонованого проєкту; чітке розуміння бізнес-плану; чітке розуміння маркетингового плану (розвиток продажів, етапи розвитку); чітке розуміння операційного плану (витрати на персонал, податки, закупівля обладнання тощо); попередній досвід роботи, що може бути релевантним у реалізації бізнес-плану. Відзначимо, що поза увагою при оцінці залишається оцінка можливого соціального ефекту реалізації проєкту. Хоча якщо відповідний вплив підлягав оцінюванню, бізнес почав би включати соціальну складову у свої бізнес-плани та враховував у подальшій господарській діяльності.

Також тривалий час держава, через спеціалізовані установи фінансувала (співфінансувала) проєктну діяльність тільки громадських об'єднань. Останні роки в межах грантових конкурсів спеціалізовані установи почали фінансувати проєктну діяльність суб'єктів господарювання, зокрема і тих, які націлені на отримання прибутку. Наразі, в Україні створені наступні спеціалізовані установи для фінансування окремих проєктів: Український культурний фонд, Український ветеранський фонд, Український молодіжний фонд (наразі, не здійснює конкурсні відбори). Під-

креслимо, що ці конкурсні відбори все більше привертають увагу бізнесу, дозволяючи залучати сторонні кошти для реалізації своїх проєктів.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про Український культурний фонд» № 1976-VIII від 23 березня 2017 року одними з завдань Українського культурного фонду проголошено підтримку та розвиток проєктів у сферах культури та мистецтв, креативних індустрій, культурно-пізнавального (внутрішнього) туризму та національного музичного продукту. Основною діяльністю Українського культурного фонду є діяльність, пов'язана з підтримкою проєктів [14].

У 2021 році до Українського культурного фонду було подано 2592 проєкти (фізичними особами-підприємцями – 40, товариствами з обмеженою відповідальністю – 35, комунальними організаціями (установами, закладами, підприємствами) – 27 [15]. У 2022 році вже було подано 3384 проєктні заявки. Так, фізичними особами-підприємцями подано – 1179; товариствами з обмеженою відповідальністю – 369; комунальними організаціями (установами, закладами, підприємствами) – 324; державними організаціями (установами, закладами, підприємствами) – 138; приватними організаціями (установами, закладами, підприємствами) – 67) [16]. У 2022 році порівняно з 2021 роком спостерігається позитивна динаміка (збільшується, як кількість учасників, так і кількість проєктних заявок), що вже не можна побачити у 2023 році (кількість поданих проєктів, як і кількість учасників конкурсних відборів зменшується у порівнянні з 2022 роком, що скоріше за все зумовлено наслідками повномасштабного вторгнення росії на територію України). У 2023 році подано 2092 проєкти (від фізичних осіб-підприємців – 498, товариств з обмеженою відповідальністю – 269, комунальних організацій (установ, закладів, підприємств) – 244, державних організацій (установ, закладів, підприємств) – 111 проєктних заявок) [17]. У 2020 році загальна сума запитуваної суми у Українського культурного фонду складала 4,051 млрд грн. [18], у 2021 р. – 3,383 млрд грн. [15], 2022 р. – 4,595 млрд грн. [16], 2023 р. – 2,222 млрд грн. [17]. Дана аналітична інформація свідчить про активну участь у відповідних конкурсах різних суб'єктів господарювання, завдяки довірі до цих конкурсів, реалістичності отримання цієї фінансової підтримки та її вагомості.

Український культурний фонд, в порівнянні з іншими спеціалізованими установами, має найбільший досвід організації конкурсів на грантову підтримку суб'єктів господарювання. Так, наприклад, в програмі «Культура без бар'єрів» встановлена вимога до заявників та партнерів вести господарську діяльність протягом останніх 2 років до проведення конкурсу та мати досвід діяльності у сфері культури. Як зазначалось вище, у цих конкурсах можуть брати не тільки громадські організації (та інші некомерційні організації), але і юридичні особи, фізичні особи-підприємці, що також дозволяє не тільки реалізувати суспільно-важливі проєкти, але і підтримати та стимулювати розвиток бізнес-середовища в креативних індустріях.

Інструкцією для заявників встановлено перелік осіб, які не можуть отримати фінансування від Українського культурного фонду. Частина обмежень направлена на те, щоб фінансування мали змогу отримати тільки юридичні особи та фізичні особи-підприємці з позитивною діловою репутацією. Наприклад, не можуть отримати фінансування суб'єкти господарювання, з якими Український культурний фонд протягом попереднього грантового сезону було розірвано договір про надання гранту (за ініціативи Українського культурного фонду через істотне порушення умов даного договору); до яких застосовано обмежувальні заходи (санкції) відповідно до Закону України «Про санкції»; уповноважені особи мають судимість за вчинення злочинів тощо [19].

Кожен культурно-мистецький проєкт юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців для отримання грантової підтримки проходить: формальну (на відповідність поданих документів вимогам програми підтримки) та експертну оцінку. Для експертного оцінювання встановлені наступні критерії: детальний опис проєкту (актуальність, унікальність проєкту); мета, план проєкту, цілі, завдання, результати та індикатори реалізації проєкту, робочий план проєкту; цільові аудиторії проєкту; інформаційний супровід проєкту; довгострокові результати проєкту; сталість проєкту; команда проєкту (основні виконавці); управління проєктом та проєктні ризики; аналіз статей витрат кошторису на відповідність зазначеним завданням проєкту та вимогам Українського культурного фонду. Соціальна (суспільна) цінність результатів проєкту є складовою критерієм «Довгострокові результати проєкту» [20].

З 2022 році розпочав грантову підтримку Український ветеранський фонд. Український ветеранський фонд проводить конкурси для підтримки громадських об'єднань і бізнесу. Так, для підтримки ветеранського підприємництва, Українським ветеранським фондом в останні роки

було проведено декілька конкурсних відборів («Варто почати власну справу» [21], «Варто: Золоті руки» [22], «Варто: підтримка ветеранського бізнесу» [23], «Переможці #ВАРТО» [24], «Переможці #ВАРТО 2.0» [25], «Варто почати власну справу» [26] та інші). До участі у відповідних конкурсах запрошувались, наприклад: ветерани, дружини (чоловіки) ветерана, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, і які зареєстровані як фізичні особи-підприємці; юридичні особи, зареєстровані не пізніше ніж за рік до отримання фінансової підтримки, засновниками яких є ветерани, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та інші. Встановлені обмеження на отримання відповідної фінансової підтримки: які є резидентами держави-агресора або співпрацюють із юридичними та фізичними особами такої держави; юридичні особи, до засновників (учасників, власників, акціонерів) або керівників яких застосовано спеціальні економічні або інші обмежувальні заходи (санкції); які станом на дату подання документів для участі у конкурсному відборі фактично перебувають та провадять господарську діяльність на тимчасово окупованих російською федерацією територіях України або на територіях активних бойових дій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією; які провадять господарську діяльність на території російської федерації та Республіки Білорусь.

Відповідно до Методики експертного оцінювання, проекти, подані на фінансову підтримку Українського ветеранського фонду оцінюються за наступними критеріями: концепція проекту; очікувані результати проекту; соціальний вплив проекту; ризики, що можуть супроводжувати діяльність (зовнішні, внутрішні); команда проекту; робочий план проекту; кошторис проекту; публічна презентація проекту. Критерій «соціальний вплив проекту» передбачає визначення наскільки проект є соціально орієнтованим, чи закладає заявник соціальну складову у проект і наскільки соціальна складова проекту є актуальна для суспільства в сучасний час [27].

Згідно з статтею 23 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 року № 1414-IX [28] та пункту 11 Положення про Український молодіжний фонд, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання Українського молодіжного фонду» від 28 лютого 2023 року № 182 [29] його основними завданнями є відбір молодіжних проектів та надання бюджетних грантів на їх реалізацію.

Варто відзначити, що потенційним грантоотримувачем від Українського молодіжного фонду можуть бути, наприклад, фізичні особи – підприємці, юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, що здійснюють молодіжну роботу та інші суб'єкти молодіжної роботи (стаття 1 Закону України «Про основні засади молодіжної політики»).

Пунктом 6.6 Положення про експертні ради Українського молодіжного фонду, затверджене протоколом засідання дирекції Українського молодіжного фонду від 11.12.2023 № 1, пунктом 4.1 Порядок подання до Фонду пропозицій про підтримку молодіжних проектів та проведення моніторингу їх реалізації, затверджене протоколом засідання дирекції Українського молодіжного фонду від 20.12.2023 № 2 встановлені основні критерії, за якими здійснюється експертне оцінювання молодіжних проектів: актуальність проекту; спроможність реалізації проекту; зміст проекту; промоція та сталість проекту; якість та ефективність витрат на реалізацію проекту. Також встановлено, що можуть бути використані додаткові критерії, з урахуванням специфіки кожного пріоритетного напрямку підтримки [30; 31].

М. Кобеля-Звір, О. Вовчак підкреслюють, що «окремі грантодавці висувують до грантоотримувачів вимоги щодо наявності надійної системи управління у формі фінансових, адміністративних, технічних політик і процедур та системи внутрішнього контролю, що забезпечує збереження активів, захищає від шахрайства, марнотратства і зловживань, сприяє досягненню цілей і реалізації завдань програми» [32]. Відповідні вимоги забезпечують прозорість бізнесу та безпечність внутрішніх процесів.

О. Коцюруба досліджуючи переваги державного фінансування політичних партій доходить до висновку, що це створює передумови для підвищення прозорості їх діяльності [33]. Необхідно відзначити, що це також характерно для інших суб'єктів господарювання, що отримують підтримку від держави.

Відзначимо, що в конкурсах на грантову підтримку частково поза увагою залишається оцінка інституційної спроможності потенційного заявника. Так, досить поверхнево оцінюється попередня діяльність заявника. Доречно встановити додаткову вимогу до заявників, що окрім досві-

ду в конкретній сфері (наприклад, культури), компанії повинні мати досвід реалізації суспільно важливих проєктів чи ініціатив, який буде оцінений не тільки під час попередньої оцінки, але і під час експертного оцінювання. Для окремих заявників-компаній доречно встановити вимогу мати локальну програму (політику) розвитку відповідної поведінки, якщо потенційна грантова підтримка дорівнює чи перевищує значну суму (наприклад, 5 чи 10 млн гривень). Відповідна вимога дозволить посилити інституційний розвиток заявників, які претендують на значне публічне фінансування та стимулюватиме побудову соціально відповідальної екосистеми, а держава отримає не тільки відповідального виконавця, але і надійного соціального партнера (цінносте ставлення до своєї діяльності).

Конкурси, окрім Українського ветеранського фонду, не передбачають жодних обмежень участі у конкурсі проєктів суб'єктів, які афільовані напряму з російською федерацією та Республікою Білорусь, або опосередковано – з їх юридичними та фізичними особами, що в умовах збройної агресії є неприпустимим. Пропонується на етапі подання проєктної заявки передбачити подання заяви (декларації) про відсутність такої афіляції, про засудження збройної агресії та визнання територіальної цілісності України. Така практика може бути розповсюджена і на членів команди проєкту, коли відповідні виконавці подаватимуть також відповідну заяву (декларацію).

Також доречно удосконалити механізм більш детального вивчення кінцевих бенефіціарних власників, посадових осіб юридичних осіб та інших на предмет афіляції, а також перевірки членів команди проєкту (виконавців) на доброчесність (як елементу відповідальної поведінки). У разі підтвердження зв'язку з російською федерацією чи Республікою Білорусь, заявник не може брати участь у конкурсному відборі та отримати бюджетну підтримку. А член команди проєкту, до якого виникають питання щодо доброчесності (зокрема, і через виправдання (або заперечення) факту збройної агресії чи невизнання територіальної цілісності України – не може брати участь у діяльності команди проєкту, якій буде надана грантова підтримка для реалізації проєкту. Своєю чергою, потрібно надати право заявнику-суб'єкту господарювання відкликати такого члена команди та замінити його на іншого (за потреби), у разі відхилення його кандидатури грантодавцем.

Для всебічної перевірки ділової репутації також потрібно використовувати аналіз публікацій щодо компанії, її засновників чи менеджменту в засобах масової інформації, інтернет-ресурсах (медіа-моніторинг). Водночас, обов'язково необхідно враховувати можливість використання конкурентами медіа для погіршення ділової репутації потенційного грантоотримувача. Тому якщо грантодавець в засобах масової інформації чи на інших ресурсах виявив негативну інформацію, він зобов'язаний запросити пояснення або спростування даної негативної інформації у компанії-заявника. Відповідні пояснення та спростування повинні бути оцінені грантодавцем.

Також звертаємо увагу, що потребують переосмислення критерії та вагові показники, за якими оцінюється кожен критерій, при оцінці проєктів. Значення соціальних критеріїв повинно зростати. Держава, через систему грантової підтримки повинна надавати пріоритет, а надалі забезпечувати фінансування тільки тих проєктів та компаній, які забезпечують впровадження засад соціально відповідальної поведінки, через обов'язковість інклюзивної складової (залучення окремих аудиторій), та/або впливу на окремі соціально-вразливі групи (наприклад, внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій тощо) чи конкретні громади.

При грантовій підтримці суб'єктів господарювання за рахунок коштів державного та місцевого бюджету, грантоотримувач повинен гарантувати та забезпечити належні процедури прозорого відбору постачальників та надавачів послуг, враховуючи усталену політику доброчесності. Перед укладанням договорів про поставку товарів чи надання послуг, потенційний постачальник чи надавач послуг повинен підписати заяву (декларацію) про відсутність афіляції з російською федерацією та Республікою Білорусь, про засудження збройної агресії, визнання територіальної цілісності України і здійснення своєї господарської діяльності на засадах соціально відповідальної поведінки, поваги до прав людини тощо. Також дане положення може містити і конкретний договір про постачання чи надання послуг. Ці кроки дозволять зменшити ризики, що публічні кошти будуть використані для фінансування суб'єктів господарювання з сумнівною діловою репутацією.

Висновки. Отже, в результаті дослідження підготовлено пропозиції щодо спонукання суб'єктів господарювання впроваджувати принципи соціально відповідальної поведінки при наданні фінансової підтримки за рахунок публічних коштів.

Запропоновано впровадження в Україні змішаної моделі корпоративної соціальної відповідальності, де буде забезпечено принцип добровільності (бізнес буде самостійно приймати рішення дотримуватись високих стандартів соціально відповідальної поведінки і в якій частині), держава буде створювати умови для спонукання бізнесу до такої поведінки, а в окремих сферах держава повинна запровадити більш жорстке регулювання.

Доведено, що держава, через систему грантової підтримки повинна надавати пріоритет, а надалі фінансувати тільки проєкти бізнесу, який реалізує соціально відповідальну поведінку.

Запропоновано посилення вимог до потенційних грантоотримувачів, яким планується надати підтримку за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів.

Обґрунтована зміна підходів при оцінці проєктних заявок заявників-суб'єктів господарювання при проведенні грантових конкурсів.

Наголошено на доцільності запровадити для отримувачів грантів спеціальний механізм відбору постачальників та надавачів послуг, який буде враховувати усталену політику доброчесності.

Беручи до уваги кількість компаній, які є учасниками конкурсних відборів з отримання грантової підтримки за рахунок бюджетних коштів, через зміну підходів до оцінювання спроможності компанії та самого проєкту, держава може принципово змінити національний ландшафт соціально відповідального бізнесу.

Подальші дослідження планується спрямувати на вивчення інших інструментів впливу держави на бізнес для розвитку соціально відповідального господарювання (зокрема, і класичної державної підтримки бізнесу).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авраменко Н., Лебедченко В., Андрусенко Н. Перспективи відновлення українського бізнесу у повоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-30>.
2. Кобеля-Звір М., Вовчак О. Грантово-кредитні інструменти підтримки бізнесу в умовах війни. *Трансформаційна економіка*. 2024. № 1 (06), С. 27–32. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-6-5>.
3. Єробота: 8 млрд грн. інвестувала держава через гранти в розвиток бізнесу. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e8a6418c-b701-496e-b133-74b07d852d0f&-title=Robota-8-MlrdGrnInvestuvala>.
4. Немненко А.А. Грантова підтримка бізнесу в умовах війни. Актуальні проблеми економіки та підприємництва в умовах викликів і загроз: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 20 квітня 2023 р.). Кропивницький: РВЛ ЦНТУ, 2023. С. 81–83. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/ec0b362e-5b91-443b-bab8-f643eaab91bf/content>.
5. Добропас А.В., Свистун Л.А. Державні програми підтримки бізнесу у період війни. Тези 75-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Полтава, 02–25 травня, 2023 р.). Полтава, 2023. Т. 2. С. 387–389. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/12638/1/75%20%D0%A2.2-388-390.pdf>
6. Руденко В.С. Гранти – як форма забезпечення соціальної безпеки та важіль розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. Нові компетенції для Індустрії 5.0 та управління даними для закладів вищої освіти: збірник матеріалів круглого столу. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ: НаУКМА. 2023. С. 129–132. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a908415-36b9-430e-a844-b2ef8e564e54/content>.
7. Добрянський О. Аналіз джерел та основних тенденцій публічного фінансування потреб економічної безпеки країни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-20>.
8. Soshnykov A., Kobets O. Public financing of project activities of individual business entities as a means of implementing socially responsible behavior practices. 3rd International Conference on Relationship between public administration and business entities management (Estonia, November 24, 2023). 2023. P. 37–39. URL: https://ep3.nuwm.edu.ua/28748/1/Marta_Karpa%20Oleksandr_Akimov%20%282023%29.%20STATE%20POLICY%20OF%20SUPPORTING%20

- WAR%20VETERANS%20IN%20THE%20ACTIVE%20PHASE%20OF%20COMBATS%20IN%20UKRAINE.pdf.
9. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>.
 10. Антонов А.В. Напрями стимулювання розвитку корпоративної соціальної відповідальності: зарубіжний досвід. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=926>.
 11. Hudima, T., Ustyenko, V., Dzhabrailov, R., Soshnykov, A., Shmyhov, M. Consumer lending vs ludomania: From resilience to social responsibility in the case of Ukraine. *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*. 2024. № 11(2), P. 394–408. URL: <https://doi.org/10.15549/jeecar.v11i2.1564>.
 12. Деякі питання надання грантів бізнесу: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 № 738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text>.
 13. Про затвердження Порядку проведення оцінювання заяв, критеріїв оцінювання та необхідної кількості балів (оцінки) для прийняття Державним центром зайнятості рішень про надання мікрогрантів/грантів на створення або розвиток власного бізнесу, форми бізнес-плану, форми договору про надання мікрогранту, форми договору про надання гранту, а також кінцевих строків подання заяв на отримання мікрогрантів/грантів: Наказ Міністерства економіки України від 06.07.2022 № 1969. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-22#Text>.
 14. Про Український культурний фонд: Закон України від 23.03.2017 № 1976-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1976-19#Text>.
 15. Річний звіт Українського культурного фонду за 2021 рік. URL: https://ucf.in.ua/storage/docs/24042023/%202021%20%D0%A0%D0%86%D0%9A%20%D0%97%D0%90%D0%93%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%98%D0%99_62fe11f28f557e7560e6cdf029d278ed78e2ac17.pdf.
 16. Річний звіт Українського культурного фонду за 2022 рік. URL: https://ucf.in.ua/storage/docs/26052023/%20%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%BA%D0%B0%20%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2%202022_a2af8de16597308c7d45433506e7fe5754c61f89.pdf.
 17. Річний звіт 2023 рік. https://ucf.in.ua/storage/docs/30042024/%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82_%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%20%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%81%D0%BD%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%B8%CC%86_6e1bdaf7de0693d9c9bc5c1b1b0835b9e453a1da.pdf.
 18. Річний звіт 2020. URL: https://ucf.in.ua/storage/docs/07092021/USF%20Print%20A5_c796812a8e272a6f7d8f1a8124ce6dbdfead0c60.pdf.
 19. Інструкція для заявників. URL: [https://ucf.in.ua/storage/docs/17112023/%20%D0%9B%D0%9E%D0%A2%202.%20%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%B1%D0%B0%D1%80%E2%80%99%D1%94%D1%80%D0%BD%D0%B5%20%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20\(17.11.2023\)_20b604d2da91b48c8ff8a2b4450638d383e83fed.pdf](https://ucf.in.ua/storage/docs/17112023/%20%D0%9B%D0%9E%D0%A2%202.%20%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%B1%D0%B0%D1%80%E2%80%99%D1%94%D1%80%D0%BD%D0%B5%20%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20(17.11.2023)_20b604d2da91b48c8ff8a2b4450638d383e83fed.pdf).
 20. Методика оцінювання проєктів. URL: <https://ucf.in.ua/storage/docs/11122018/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2%20-%202019.pdf>.
 21. Варто почати власну справу. URL: <https://veteranfund.com.ua/contests/var-to-pochaty-vlasnu-spravu/>.
 22. Варто: Золоті руки. URL: https://veteranfund.com.ua/contests/var-to_zr/.
 23. Варто: підтримка ветеранського бізнесу. URL: <https://veteranfund.com.ua/contests/var-to-support-veteran-business/>.
 24. Переможці #ВАРТО. URL: <https://veteranfund.com.ua/contests/var-to/>.
 25. Переможці #ВАРТО 2.0 URL: https://veteranfund.com.ua/contests/var-to_2-0/.

26. Варто почати власну справу. URL:<https://veteranfund.com.ua/contests/var-to-pochaty-vlasnu-spravu/>.
27. Методика експертного оцінювання. URL: <https://veteranfund.com.ua/doc/Competitions/metodika.pdf>.
28. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.
29. Деякі питання Українського молодіжного фонду» Постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2023 № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2023-%D0%BF#Text>.
30. Положення про експертні ради Українського молодіжного фонду. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/Ifrastrukтура/YMF/%D0%9F%D0%BE%D0%B%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%B5%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%20%D0%A3%D0%9C%D0%A4.pdf.
31. Порядок подання до Фонду пропозицій про підтримку молодіжних проєктів та проведення моніторингу їх реалізації. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/Ifrastrukтура/YMF.pdf.
32. Кобеля-Звір М., Вовчак О. Механізм організації процесу грантового фінансування суб'єктів господарювання. *SWorldJournal*. 2023. № 3 (22-03). С. 42–53. DOI: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2023-22-03-038>.
33. Коцюруба О. Публічне фінансування політичних партій: перспектива для України на до-свіді Польщі. *Вісник Львівського університету. Сер.: Юридична*. 2013. Вип. 57. С. 179–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2013_57_24.